

англійським колегою М. Уером [Murray 1972, Ware 1963] у дослідженнях англійської готичної прози.

На противагу сентиментальній готиці А. Радкліф та її послідовників М. Г. Льюїс започаткував напрям так званої френетичної (від франц. *frenetique* – шалений, несамовитий) готики з її показною натуралістичністю та шокуючою відвертістю у відтворенні образів, пов'язаних з феноменом смерті. Попри відразливість деяких сцен, готичні романи цього автора становлять особливий інтерес: *містичне* у М. Г. Льюїса вже не підлягає раціональному тлумаченню. Натомість письменник утворює верховенство "демонізованого жадливого", жорстокого, а іноді, навіть, психологічно спотвореного, тим самим руйнуючи традицію А. Радкліф та розширюючи межі готичної прози.

Таким чином, отримуємо два протилежних вектори розвитку жанру, в основі яких лежить категорія *містичного*, що ґрунтується на триєдності *таємниця – страх – стан тривожного очікування*:

– раціоналістична техніка "поясненого надприродного", де відчуття страху як естетична категорія поєднане з насолодою, що насичує й збагачує емоції людини, і здатне возвеличувати душу, пробуджуючи думки про прекрасне;

– френетична готика, яка допускає реальне існування й відкрити маніфестацію надприродних, дивних явищ з нагромадженням шокуючих жахів, де позбавлене таємничості відтворення незбагненого має на меті викликати лише паніку та дикий, гнітючий страх.

Отже, здійснивши ряд етимологічних та культурологічних розвідок і враховуючи досить своєрідну царину дослідження (готичний роман), ми визначаємо *містичне* в англійській художній прозі XVIII ст. як жанрову ознаку, пов'язану з мотивом таємниці, вірою в надприродне, ірраціоналізмом як певним способом пізнання дійсності, що ґрунтується на створенні атмосфери нагнітання страху перед невідомим.

Наявність встановленої ознаки розглядається нами як смисловий інваріант, на основі якого систематизовано різноманітні мовні засоби вираження *містичного* у текстах англійської готичної прози XVIII століття. Перспективним убачається діахронне дослідження *містичного* в різних літературних жанрах та порівняння особливостей функціонування його мовних реалізацій в межах германської групи мов як з позицій теорії функціоналізму, так і лінгвокультурології.

Література

- Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIII ст.) : [Монографія]. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2003. – 327 с. – Бібліогр. : с. 289–324. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 776 с. *Жирмунский В. М., Сигал Н. А.* У истоков европейского романтизма / В. М. Жирмунский // Фантастические повести. – Л. : Наука, 1967. – С. 249–84. *Матвієнко О. В.* Традиції готики в англійській літературі XIX століття : автореф. дис ... канд. філол. наук : спец. "Література зарубіжних країн" 10.01.04 / О. В. Матвієнко. – Донецьк, 2000. – 20 с. *Михайлов А. Д.* Французский рыцарский роман и вопросы типологии жанра в средневековой литературе / А. Д. Михайлов. – 2-е изд., стереотип. – М. : Эдиториал УРСС, 2006. – 352 с. *Перловский Л. И.* Мистика духовного и математика интеллекта / Под ред. Г. Ф. Николаева // Звезда. – СПб. : Русский журнал, 2001. – С. 174–190. *Тузков С., Тузикова И.* Мотивы тайны и ужаса в английском готическом романе XVIII века (на материале произведений Г. Уолпола и А. Радклиф) / С. Тузков, И. Тузикова // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія "Філологічні науки (Мовознавство)". – Вип. 89, № 5. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2010. – С. 15–19. *Ясакова Ю. Б.* Готический роман Анны Радклиф в контексте позднего Просвещения : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 // Ясакова Юлия Борисовна. – Нижний Новгород, 2002. – 208 с. *Burke E.* A Philosophical Inquiry of Our Ideas of the Sublime and Beautiful / E. Burke. – L. : Penguin, 1998. – 197 p. *Drake N.* Literary Hours: or, Sketches, Critical, Narrative, and Poetical / N. Drake. – L. : Printed for T. Cadell Jun. and W. Davies, 1804. – 555 p. *Murray E. B.* Ann Radcliffe / E. B. Murray. – N. Y. : Twayne Publishers, 1972. – 178 p. *Ware M.* Sublimity in the Novels of Ann Radcliffe: a Study of the Influence upon her Craft of Edmund Burke's Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful / M. Ware. – Upsala : A.-B. Lundequistska Bokhandeln, 1963. – 63 p.

УДК 82'282.09

КРАВЧЕНКО Я.П.

(Запорізький національний університет)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

В статті сформульовано аксіоми ціннісно-смыслового аналізу художнього твору. Визначається специфіка художньої цінності як літературознавчої категорії. Наголошується необхідність вияву у тексті символічно-репрезентативних і ціннісно-полярних відношень, що утворюють особливу – смыслову структуру твору.

Ключові слова: ціннісна інтерпретація, ціннісно-смыслова опозиція, ціннісна поляризація, символ, смисл.

Кравченко Я.П. Теоретические основы ценностно-смысловой интерпретации художественного произведения. В

статті сформулировані аксиоми ціннісно-смыслового аналізу художественного произведения. Определяется специфика художественной ценности как литературоведческой категории. Подчеркивается необходимость выявления в тексте символично-репрезентативных и ценностно-полярных отношений, которые образуют особую – смысловую структуру произведения.

Ключевые слова: ціннісна інтерпретація, ціннісно-смысловая опозиція, ціннісна поляризація, символ, смисл.

Kravchenko Y.P. The Theoretical Fundamentals of Literary Work Value-and-Meaning Interpretation. The article formulates the principles of analyzing values and meaning of literary works. The specificity of aesthetic meaning as a literary category is defined. The research underlines the necessity of distinguishing symbolically representative and polar value relationships which create a special meaningful structure of a literary work.

Key words: value interpretation, value and meaning opposition, value polarization, symbol, meaning.

Герменевтична проблематика все інтенсивніше залучається до процесу літературознавчої інтерпретації. На шляху зв'язку розуміння художнього твору з загальними герменевтичними поняттями, правилами, процедурами виникає питання про художню цінність та теоретичний підхід до неї. Як зазначає Л.Ю.Фуксон, «інтерпретація текстів стикається з нерозривністю їх герменевтичного та аксіологічного аспектів» [Фуксон 2000, с. 3].

Метою статті є визначення основних положень ціннісно-смыслового аналізу тексту. Художній твір пов'язаний з життєвим та культурним контекстом розмаїттям зв'язків. Це дає підстави розглядати його як вираження конкретної доби або душевного життя автора, як реалізацію творчих принципів та ін. Проте твір означає щось і сам по собі. При цьому не враховуються історико-літературний, суспільно-політичний та біографічний контекст, а також творча історія тексту без заперечення наявності та значущості всього цього. Саме художній твір як феномен звернений до читача та інтерпретатора, є не лише предметом, але й ґрунтом інтерпретації.

Розумінню художнього твору притаманний особливий характер. Він є не лише об'єктом, але й суб'єктом, живим співбесідником. Г.-Г. Гадамер аргументує цей феномен так: «Розуміння починається з того, як щось звертається до нас і нас хвилює. Ось найголовніша герменевтична умова. ... Фільтрація справжнього смислу, що знаходиться в тексті, є безкінечним процесом. ... Кульмінація тлумачення – акт дивінації, коли інтерпретатор цілком перетворюється на автора тексту» [Гадамер 1991, с. 77-81]. Гадамер зазначає, що розуміння може виходити за межі суб'єктивного задуму автора, більше того, воно завжди і неминуче виходить за ці межі. Герменевтичний підхід починається з усвідомлення того, що «будь-яке висловлювання має не лише однозначний смисл ... воно є вмотивованим. Питання, що стоїть за висловлюванням – ось що надає йому сенсу. Смисл художнього твору претендує на те, щоб бути відповіддю незалежно від обставин. Повсякчас ставити питання, відповіддю на яке даний текст є ... саме такі тексти є предметом герменевтики» [Гадамер 1991, с. 67].

Сприйняття тексту завжди перебуває в «прагматично-ціннісній життєвій цілісності» [Гадамер 1991, с. 127]. Будь-яким зусиллям розуміння керує очікування смислу. Але, окрім того, потрібно дещо, що «можна назвати доторкненням до смилу. Мистецтво говорить щось таке, що разом зі способом, яким воно сказане, є певним виявом, тобто розкриттям прихованого. Звідси – доторкнення» [Гадамер 1991, с. 262]. Мова художнього твору передбачає постійне нарощування смислу, що відбувається всередині даного тексту. Це і є основою його невичерпності: окремий твір містить у собі і виражає символічно риси, які притаманні, як вчить герменевтика, усьому суццю.

Питання науково-спеціального аналізу застосовують загальні поняття до тексту. Питання розуміння звернені до тексту безпосередньо. Науковий аналіз – це, передусім, розклад цілісного художнього враження на об'єктивну дійсність з її різноманітними аспектами та суб'єктивну дослідницьку настанову, що реєструє ці аспекти у їх взаємозв'язку. У пошуках відповіді на питання про смисл тексту ми змушені звертатися до нього самого. Образна логіка твору і є його смислом. Л.Ю. Фуксон пропонує такі аксиоми тлумачення тексту:

По-перше, художній світ – зона зв'язку усього з усім. Смисл цілого твору – вузол зв'язків його частин. Інтерпретація – процес асоціювання (зв'язування). Смисл знаходиться на шляху від однієї деталі до іншої. Розуміння твору – інтегруюча акція. Простір твору – зона сходження смислів. З кожним новим образом відбувається нарощування та уточнення смислу. Кожний новий образ змінює смисл усього попереднього.

Друга аксіома тлумачення може бути сформульована таким чином. Світ художнього твору – зона безперервного смислу. Іншими словами – зона не випадковості будь-якої деталі. Мається на увазі всюдисутність єдиного смислу. Наступна аксіома проголошує: світ літературного твору – зона олюднення. Читач сприймає твір виключно в горизонті людського існування. Це означає, що твір – зона одушевлення неживого, втілення духовного.

Наступна характеристика кола художнього світу така: твір є зоною узагальнення, де все – символ. Сам художній світ – символізуюча територія, незалежно від намірів автора. Контекст безмежний, межа тлумачення задається межами тексту. Останній – місце зустрічі «внутрішніх» та «зовнішніх» значень, але тих, що здатні зустрітись.

Остання характеристика: світ літературного твору – зона оцінювання. Ніщо в художньому світі твору не знаходиться поза авторськими ціннісними акцентами зображення. Ця важлива характеристика літературного твору до сьогодні знаходиться на периферії уваги, а найвніше читацьке уявлення про «позитивних» та «негативних» персонажів не сприймається серйозно. Коло художнього твору як зона оцінки уявляється полем ціннісного напруження.

Яким би докладним не був аналітичний опис структури даного твору, його осмислення неминуче актуалізує полюси вказаного ціннісного напруження. У процесі тлумачення всюдисутність смислу робить неважливою ієрархію аспектів (різницю центрального та периферійного, простого та складного).

Уважний розгляд трьох останніх герменевтичних аксіом засвідчує, що ціннісний та символічний аспекти інтерпретації є ніби експлікацією, розгортанням положення про олюднення художнього образу. Якщо розуміти антропоцентричність художнього світу конкретно – як, по-перше, наділення душею неживого, а по-друге – як втілення духовного, то це і відкриє відповідно символічну та ціннісну площину художнього твору.

Символ та цінність є полюсами єдності буття й смислу. Цінність, за визначенням М.М. Бахтіна, – «смертна плоть» смислу. Причому, якщо етична цінність – це смисл, який має стати буттям, то естетична – смисл, що став буттям або, як висловлюється М.М. Бахтін, «ціннісно заспокоєний» = у-плот-нений [Бахтин 2000, с. 99].

Ціннісний вимір інтерпретації, на думку Л.Ю. Фуксона, «знаходить у творі єдність напруження, що створюється завдяки ефекту поляризації всіх образів художнього світу. Ціннісний бік твору гарантує його художню «зосередженість», цілість» [Фуксон 2000, с. 18]. Якщо символ – це заданість смислу, то цінність є смислова даність.

Ціннісне напруження відкриває відношення полярності. Більш конкретно уявляється тепер проблема співвідношення спеціального аналізу та інтерпретації. Аналітичний підхід не торкається ціннісної та символічної сторін художнього твору, як таких, що найбільше адресовані тлумаченню. При цьому важливо усвідомлювати, що розгляд художнього тексту є інтерпретацією не завдяки використанню слів «символ» та «цінність», а завдяки вияву символічно-репрезентативних і ціннісно-полярних відношень, що утворюють особливу – смислову – структуру твору.

Поняття цінність може використовуватися стосовно літературного твору в таких значеннях: 1) оцінка способу життя, цінність творчості (точка зору критика); 2) оцінка життя (зсередини самого життя) – точка зору персонажа; 3) спосіб життя як його оцінка (точка зору автора або читача). Саме образні оцінки є суто естетичними. Л.Ю. Фуксон наголошує: «те, що називають іноді «прямою авторською оцінкою» є факультативним, обов'язкові лише образи, які можуть ілюструвати прямі інтенції, але «ілюстрації» цілком самодостатні» [Фуксон 2000, с. 21].

Естетична оцінка об'єктивна на відміну від суб'єктивних, етичних оцінок, вміщених у тексті. Оскільки в художньому творі авторська оцінка виражена самим образом, то вона саме тому не може втілитися без актуалізації ціннісної межі. Естетичні цінності встановлюються обов'язково як напруження, поляризація образів. Оцінити естетично означає протиставити – визначити ціннісні полюси.

Вказані різновиди оцінки (безпосередня та образна) можна охарактеризувати інакше. Якщо використати фундаментальне положення бахтінської естетики, згідно з яким людина – «ціннісний центр естетичного бачення», то художній твір відкриває ставлення людини до світу (безпосередня оцінка), а по-друге – його становище у світі. Оцінка, опосередкована положенням героя в художньому світі, є вже авторським ціннісним ставленням.

Отже, естетичні цінності слід розглядати як втілені, опосередковані героєм як образом, визначені його становищем у світі художнього твору. Ставлення героя до світу, в який читач «вживається», і положення героя в світі, що визначається зовні, утворюють складну співвіднесеність етичних та естетичних цінностей, взаємодію різного типу напружень. У творі наявна одна система цінностей, побачена з двох точок зору – «зсередини» зображеного життя та «зовні». Авторська система цінностей «побудована» ніби з матеріалу самої зображеної реальності, в якій укорінений герой.

Тому така оцінка являє собою ні що інше як поле напруження, що охоплює художній світ. Це поле утворене його полюсами, і всі образи світу твору є ціннісно поляризованими, знаходяться у відношеннях явної або прихованої протидії, суперечки або, навпаки згоди. Встановити авторські оцінки твору, тобто горизонт його світу як цілого, означає, таким чином, встановити його ціннісні полюси.

Ціннісний аспект художнього твору може й не сприйматись як певна напружена опозиція. Проте оцінка завжди є актуалізацією протилежних полюсів і, отже, напруження. Романтична «блакитна» квітка є одночасно запереченням сірої, вульгарної буденності. Тобто будь-який художній твір являє собою певне співвідношення цінностей.

Важливим аспектом нашого дослідження є утвердження єдності цінності та смислу, що наголошується в роботах М.М. Бахтіна. Ми переконані в абсолютній неможливості нейтрального, окремого від оцінки, смислу твору. Осмислення художнього твору завжди пов'язане з оцінюванням, причому, як зазначає М.М. Бахтін, це не дві різні операції, а єдиний, «цілісний акт» [Бахтин 2000, с. 102]. Ця теза має важливе значення. Як відомо, цінність дихотомічна: добро – зло, прекрасне – потворне, сакральне – мирське. В художньому творі це виявляється як поляризованість його світу. Саме тому наслідком ціннісного напруження твору є бінарність його смислу. Ідеї ціннісної поляризації світу відповідає принцип дихотомічно-оцінного його осягнення і опису.

Причому якщо при безпосередньому читацькому сприйнятті ми маємо справу з цілісним напруженим зсередини художнім світом, то результат аналізу – система ціннісно-сміслових опозицій, що характеризується принциповою незавершеністю, відкритістю.

Система протиставлень, що вибудовується в процесі аналізу ціннісної структури твору являє собою відкриту символічну єдність рівнів художнього смислу. «Сітка» репрезентативних і полярних зв'язків, що утворюється під час читання, – таким є герменевтичний горизонт сприйняття художнього твору. Головний результат аналізу аксіологічної сторони розуміння твору полягає у виявленні конкретного механізму художньої оцінки.

Література

Фуксон Л.Ю. Проблемы интерпретации и ценностная природа литературного произведения): Автореф. дис. ... доктора филол. наук. – Екатеринбург, 2000. – 35 с. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного. – М.: Искусство, 1991. – 367 с. Бахтин М.М. Автор и герой в эстетической деятельности // Бахтин М.М. Автор и герой: К философским основам гуманитарных наук. – СПб.: Азбука, 2000. – С. 9-227.

УДК 821.133.1.09 (65)

ЛОГВИНОВ І.І.

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

ПРОБЛЕМИ ІМІГРАЦІЇ У ФРАНКО-МАГРИБСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті розглядаються проблеми іммігрантів та втрати ідентичності у контексті франко-магрибського літературного феномену на прикладі творчості двох франкомовних алжирських письменниць А.Джебар та Л.Себбар.

Ключові слова: літературний білінгвізм, втрата ідентичності, автохтонність, культурна ізоляція.

Логвинов И.И. Проблемы иммиграции во франко-магрибском литературном контексте. В статье рассматриваются проблемы иммигрантов и потеря идентичности в контексте франко-магрибского литературного феномена на примере творчества двух франкоязычных алжирских писательниц А.Джебар и Л.Себбар.

Ключевые слова: литературный билингвизм, потеря идентичности, автохтонность, культурная изоляция.

Logvinov I.I. Problems of Immigration in French-Maghrebian Literary Context. The article reveals the problems of immigrants and loss of their identity in the context of French-Maghrebian literary phenomenon taking the creative work of two French Algerian speaking authoresses A.Djebar and L.Sebbar as an example.

Key words: literary bilinguism, loss of identity, authenticity, cultural isolation.

Магрибська література поєднує в собі специфічні риси трьох культур – арабської, берберської та французької. Колонізація Магрибу французькою культурою та рух опору колонізованих призвели до літературного білінгвізму Алжиру, Тунісу та Марокко. Дане географічне поняття знаменує собою дві окремі „ментальні” країни: одну з африканськими витоками, із втраченою індивідуальністю, самотньо пережитим жахливим минулим, що відтворюється письменниками й у ХХ столітті, та іншу – з пошматованого політичними та соціальними протиріччями сьогодення. Таким чином, можна стверджувати про автономне існування марокканської, алжирської і туніської франкомовних